

[...] ο **Foucault** περιέγραψε τη διαδικασία υπαγωγής, στις απαρχές της νεωτερικής εποχής, της φυσικής ζωής στους μηχανισμούς και τις διευθετήσεις της κρατικής εξουσίας, οπότε και η πολιτική μετασχηματίζεται σε «βιο-πολιτική». Το βιολογικό είδος, το ζωντανό σώμα, εν τέλει η υγεία του έθνους αποκτούν τεράστια σημασία και η κυρίαρχη εξουσία μετατρέπεται σε διακυβέρνηση των ανθρώπων. «Ο, τι προκύπτει, λειο **Foucault**, είναι ένα είδος αποκλήνωσης του ανθρώπου» μέσω των πιο «εξεζητημένων πολιτικών τεχνικών». Ενώ επιδιώκεται η «προστασία της ζωής» ταυτόχρονα «νομιμοποιείται το ολοκαύτωμα». Η επικράτηση του ίδιου του καπιταλισμού δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την πειθάρχηση των σωμάτων και την άσκηση της νέας βιοεξουσίας.¹

Ο Giorgio Agamben επισημαίνει πως ο **Foucault** δεν προχώρησε τις έρευνές του στα κατεξοχήν πεδία μοντέρνας βιο-πολιτικής: το στρατόπεδο συγκέντρωσης και τη δομή των μεγάλων ολοκληρωτικών κρατών του 20^{ου} αιώνα.² Το αποφασιστικό στοιχείο εδώ σχετικά με την νεωτερικότητα είναι όπως το υπογραμμίζει ο Agamben ακριβώς η είσοδος της ζωής στην σφαίρα της πόλεως, η πολιτικοποίηση της “γυμνής ζωής” ως τέτοιας.³ Ο ολοκληρωτισμός, ο ναζισμός και τα συναφή «αινίγματα» του 20^{ου} αιώνα θα μπορούσαν να επιλυθούν «αποκλειστικά στο έδαφος πάνω στο οποίο διαμορφώθηκαν και εγέρθηκαν ‘εκείνο της βιοπολιτικής»:⁴ Μόνο σε έναν βιοπολιτικό ορίζοντα θα μπορέσουμε να αποφασίσουμε, εάν οι κατηγορίες πάνω στην αντίθεση των οποίων θεμελιώθηκε η νεωτερική πολιτική (Δεξιά/ Αριστερά, ιδιωτικό/ δημόσιο, απολυταρχία/ δημοκρατία κλπ.), οι οποίες «προοδευτικώς ξεθώριασαν», θα πρέπει να εγκαταλειφθούν οριστικά ή ενδεχομένως να αποκτήσουν εκ νέου το περιεχόμενο και τη σημασία που απώλεσαν σε εκείνον ακριβώς τον ορίζοντα. «Μόνον ένας στοχασμός, ο οποίος αποδεχόμενος τις υποδείξεις του **Foucault** και του Benjamin, θα προχωρήσει στη θεματική διερεύνηση της σχέσης μεταξύ γυμνής ζωής και πολιτικής, που εξουσιάζει υπογείως τις ιδεολογίες της νεωτερικότητας, οι οποίες φαινομενικώς απέχουν παρασάγγας μεταξύ τους, θα υποχρεώσει το πολιτικό στοιχείο να βγει από την αφάνεια [...]».⁵

Οι μελέτες του **Foucault** στα τελευταία χρόνια της ζωής του,⁶ μπορούμε να διαπιστώσουμε με πως ακολούθησαν δύο διακριτές κατευθύνσεις: η μια οδήγησε στη μελέτη των πολιτικών τεχνικών (για παράδειγμα η “επιστήμη της αστυνομίας”) με τις οποίες το κράτος εγκλωπώνεται τη μέριμνα της φυσικής ζωής των ατόμων ‘ η άλλη κατεύθυνση οδηγεί στις «τεχνολογίες του εαυτού» διαμέσου των οποίων λαμβάνει χώρα η «υποκειμενοποίηση» του ατόμου, η αγκύρωση στην ταυτότητα και συνείδησή του και ταυτόχρονα σε μια εξουσία ελέγχου από έξω. Οι δύο αυτές κατευθυντήριες συμπλέκονται σε πολλά σημεία: ο **Foucault** μιλάει για έναν «διπλό πολιτικό δεσμό, ο οποίος συγκροτείται από την εξατομίκευση και από την ταυτόχρονη ολοποίηση των δομών της νεωτερικής εξουσίας».⁷ Το σημείο σύγκλισης των δύο αυτών γραμμών παρέμεινε στην έρευνα του **Foucault** παρατηρεί ο Agamben «παραδόξως αδιευκρίνιστο». Υφίσταται ένα ενιαίο κέντρο στο οποίο ο πολιτικός αυτός διπλός δεσμός, εξατομίκευσης και ολοποίησης, βρίσκει τον λόγο ύπαρξής του; Υπάρχει ένα σημείο στο οποίο η «εθελουδουλία» των ατόμων συναντιέται με την αντικειμενική εξουσία; Νομιμοποιούμαστε στις μέρες μας, με δεδομένη μια διαβρωτική εξουσία της “κοινωνίας του θεάματος” να διατηρούμε σε απόσταση τις υποκειμενικές τεχνολογίες από τις πολιτικές τεχνικές;

Ο Agamben δηλώνει την πρόθεσή του να ερευνήσει ακριβώς αυτό το σημείο τομής μεταξύ δικαιο-θεσμικού μοντέλου και βιοπολιτικού μοντέλου εξουσίας. Θεωρεί ότι οι δύο αναλύσεις δεν μπορούν να απομονωθούν η μία από την άλλη. Η ένταξη της γυμνής ζωής στην πολιτική σφαίρα «συνιστά τον αρχέγονο πυρήνα –παρ’ ότι παραμένει κρυφός- της κυρίαρχης εξουσίας». Η «παραγωγή ενός βιοπολιτικού σώματος είναι η πρωταρχική δραστηριότητα της κυρίαρχης εξουσίας. Υπό αυτή την έννοια, η βιοπολιτική είναι αρχαία όσο τουλάχιστον είναι και η κυρίαρχη εξαίρεση». [...]

Η «γυμνή ζωή» λοιπόν του homo sacer, είναι η «φονεύσιμη και άθυτη ζωή» (εκείνη που μπορεί να θανατωθεί ατιμωρητί, χωρίς ωστόσο να αποτελεί άξια θυσιαστήρια προσφορά. Μια «σκοτεινή φιγούρα του ρωμαϊκού κόσμου, όπου η ανθρώπινη ζωή περιλαμβάνεται στην τάξη (ordinamento) μονάχα στη μορφή του αποκλεισμού της (δηλαδή της απόλυτης φονευσιμότητά της [...]). [...]

Από τη μια λοιπόν μέσω πειθαρχικών τεχνικών ο άνθρωπος ως έμβιο ον καθίσταται το ειδικό αντικείμενο της κρατικής εξουσίας. Από την άλλη, στα πλαίσια της νεωτερικής δημοκρατίας ο άνθρωπος ως έμβιο ον παρουσιάζεται όχι πλέον ως αντικείμενο αλλά ως υποκείμενο της πολιτικής εξουσίας. Οι δύο αυτές διαδικασίες συγκλίνουν στο ότι και στις δύο αυτό που τίθεται υπό ερώτηση είναι η γυμνή ζωή του πολίτη, το βιοπολιτικό σώμα της ανθρωπότητας. Έτσι λοιπόν στην νεωτερική δημοκρατία (εν σχέσει προς την κλασική) υφίσταται ένα αίτημα «απελευθέρωσης της ζωής», μετατροπής της γυμνής ζωής σε

¹ Ο Agamben προεκτείνει τις έρευνες του **Foucault** και η έννοια της «βιο-πολιτικής» καθίσταται μια σταθερά της ανθρώπινης ιστορίας: «[...] η παραγωγή ενός βιοπολιτικού σώματος είναι η πρωταρχική δραστηριότητα της κυρίαρχης εξουσίας» (G. Agamben: *Homo Sacer*, εκδ. Scripta 2005, σελ. 25).

² Giorgio Agamben: *Homo Sacer*, εκδ. Scripta 2005 (πρώτη έκδοση 1995).

³ Το “καθαρό είναι”.

⁴ Ο ολοκληρωτισμός του καιρού μας θεμελιώνεται υποστηρίζει ο Agamben, στην δυναμική ταυτότητα ζωής και πολιτικής και δίχως αυτή παραμένει ακατανόητος. Η μυστηριώδης συγγένεια του ναζισμού με τον σταλινισμό φωτίζεται μόνο στον ορίζοντα της βιοπολιτικής. (Giorgio Agamben: *Homo Sacer*, εκδ. Scripta 2005, σελ. 231).

⁵ Giorgio Agamben: *Homo Sacer*, εκδ. Scripta 2005, σελ. 22.

⁶ Ομιλίες στο Πανεπιστήμιο του Vermont (1982).

⁷ Michel **Foucault**, *Dits et Ecrits*, IV, Gallimard Paris 1994, σελίδες 229-232. Ο Agamben παρατηρεί σε ένα άλλο του κείμενο: στον **Foucault** το να δημιουργήσει την ζωή σου ως ένα έργο τέχνης είναι ταυτόσημο με ένα είδος “απάρνησης” του εαυτού: όταν η ζωή σου γίνεται έργο τέχνης δεν είσαι εσύ η αιτία του, το να φτιάχνεις την ζωή σου συμπύκνωση με το να αποσπάζεις από τον εαυτό σου - και αυτό το συναντάμε επίσης στην ιδέα του Nietzsche για το «έργο τέχνης χωρίς καλλιτέχνη». (Giorgio Agamben: *Η Εξαίρεση και οι Κανόνες*, εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα 2005, σελ. 10).

«μορφή ζωής».⁸ Ο Agamben θα υπογραμμίσει: πίσω από την διαδικασία που οδηγεί στα δικαιώματα και τις ελευθερίες συναντάμε το σώμα του ιερού ανθρώπου με τον «διττό κυρίαρχό του», την άυτη αλλά φονεύσιμη ζωή του. Δεν σημαίνει αυτό πως πρέπει να υποτιμηθούν οι κατακτήσεις της δημοκρατίας, ωστόσο οφείλουμε να κατανοήσουμε ότι η δημοκρατία μας αποδείχθηκε απρόσμενα ανίκανη να διαφυλάξει από την συντριβή εκείνη τη ζωή στην απελευθέρωση και στην ευτυχία της οποίας είχε αφιερώσει όλες τις προσπάθειές της. «*Η παρακμή της νεωτερικής δημοκρατίας και η προοδευτική σύγκλιση της με τα ολοκληρωτικά κράτη στις μεταδημοκρατικές κοινωνίες του θεάματος [...], έχουν ίσως τις ρίζες τους σε αυτή την απορία*» η οποία ωθεί την δημοκρατία μας σε «*σφικτό μυστικό εναγκαλισμό με τον πιο λυσσαλέο εχθρό της*». Η πολιτική μας «*δεν γνωρίζει σήμερα άλλη αξία (και κατά συνέπεια, άλλη απαξία) παρά μόνο τη ζωή, και όσο δεν λύνονται οι αντιθέσεις που αυτό συνεπάγεται, ο ναζισμός και ο φασισμός, οι οποίοι κατέστησαν την απόφαση περί γυμνής ζωής το υπέρτατο πολιτικό κριτήριο, θα εξακολουθούν δυστυχώς να είναι επίκαιροι*».⁹ Ένας επιζήσας έγκλειστος σε στρατόπεδο συγκέντρωσης το διετύπωσε ως εξής: «*η αμφισβήτηση της ιδιότητας του ανθρώπου προκαλεί μια σχεδόν βιολογική διεκδίκηση του ανήκειν (appartenenza) στο ανθρώπινο είδος*».¹⁰ Η θέση περί στενής και βαθιάς αλληλεγγύης μεταξύ δημοκρατίας και ολοκληρωτισμού δεν αποτελεί μια ιστοριογραφική παρατήρηση που θα δικαιολογούσε την ισοπέδωση των τεράστιων διαφορών ‘ *«παρ’ όλα αυτά στο ιστορικο-φιλοσοφικό επίπεδο που της προσιδιάζει θα πρέπει να διατηρηθεί σθεναρά προκειμένου να οδηγηθούμε στην επινόηση μιας νέας πολιτικής*».

Πώς είναι δυνατόν να «πολιτικοποιήσουμε» την «φυσική ηδύτητα της ζωής»; Και είναι αυτό κάτι το οποίο το έχει η ίδια η ζωή “ανάγκη”; Η βιοπολιτική του νεωτερικού ολοκληρωτισμού και η καταναλωτική κοινωνία με τον μαζικό ηδονισμό, υποστηρίζει ο Agamben έδωσαν μια απάντηση σε αυτά, ωστόσο «*μέχρι να εμφανιστεί μια πολιτική εξ ολοκλήρου νέα, δηλαδή όχι πια θεμελιωμένη στην excerptio της γυμνής ζωής, κάθε θεωρία και κάθε πράξη θα παραμένουν αιχμάλωτες σε μια απουσία ζωής, και η “ενημερία” της ζωής θα αποκτά πολιτική ιθαγένεια μόνο δια του αίματος και του θανάτου ή στον απόλυτο παραλογισμό στον οποίο την καταδικάζει η κοινωνία του θεάματος*».¹¹

Ο Carl Schmitt είχε ορίσει την κυριαρχία ως εξής: «*κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση εξαίρεσης*» (κατάσταση εκτάκτου ανάγκης). Ο κυρίαρχος παρατηρούσε ο Schmitt «*βρίσκεται την ίδια στιγμή εντός και εκτός της έννομης τάξης*».¹² Ο Walter Benjamin προέβλεψε σωστά πως στην σημερινή εποχή η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης έχει γίνει ο κανόνας. Ο Agamben θέτει εκ νέου το πρόβλημα των ορίων και της «*αρχέγονης δομής της κρατικότητας*». Η «*ανεπάρκεια της αναρχικής και της μαρξικής κριτικής του κράτους συνίστατο ακριβώς στο γεγονός ότι δεν είχε ούτε καν διαβλέψει αυτή τη δομή [...]*».

Στον Schmitt ο κυρίαρχος Νόμος συνίσταται στην «*τακτοποίηση του χώρου*» ‘ η «*τακτοποίηση*» αυτή δεν είναι μόνο «*πάρσιμο της γης*», παγίωση μια δικαυκής τάξης (ταξι-θέτηση) και εδαφικής τάξης (τοπο-θέτηση), αλλά πρωτίστως «*πάρσιμο του έξω*», εξαίρεση. Προϋπόθεση για να μιλήσουμε για την εφαρμογή του κανόνα, είναι η δημιουργία μια «*ζώνης αδιαφορίας*» μεταξύ χάους και φυσιολογικής κατάστασης: της κατάστασης εξαίρεσης. Ένας κανόνας για να αναφέρεται σε κάτι πρέπει να προϋποθέτει αυτό που βρίσκεται έξω από τη σχέση, και παρ’ όλα αυτά να οικοδομεί μια συσχέτιση μαζί του. Κατ’ αυτό τον τρόπο η σχέση εξαίρεσης εκφράζει σύμφωνα με τον Agamben «*την αρχέγονη τυπική δομή της δικαυκής σχέσης*». Η κυρίαρχη απόφαση επομένως περί εξαίρεσης είναι η αρχέγονη πολιτικο-δικαυκή δομή: μόνο εκκινώντας από αυτήν, ό,τι περιλαμβάνεται στην τάξη και ό,τι αποκλείεται από αυτήν αποκτούν το νόμά τους.

Στην εποχή μας η ‘κατάσταση εξαίρεσης’, ως θεμελιώδης πολιτική δομή, τείνει να καταστεί ο κανόνας. Το «*στρατόπεδο συγκέντρωσης και όχι η φυλακή, είναι ο χώρος που αντιστοιχεί σε αυτή την αρχέγονη δομή του νόμου*»: το σωφρονιστικό δίκαιο δεν βρίσκεται έξω από την κανονική τάξη, συνιστά απλώς μια ιδιαίτερη σφαίρα του ποινικού δικαίου ‘ αντίθετα, το στρατόπεδο συγκέντρωσης κατευθύνεται από τον λεγόμενο “στρατιωτικό νόμο”, ή την “κατάσταση πολιορκίας”. Αυτό είναι ο λόγος σύμφωνα με τον Agamben για τον οποίο δεν μπορούμε να ακολουθήσουμε κατά γράμμα τις αναλύσεις του **Foucault** προκειμένου να μελετήσουμε το στρατόπεδο συγκέντρωσης. «*Ως απόλυτος χώρος εξαίρεσης, το στρατόπεδο είναι τοπολογικώς διαφορετικό από μίαν απλή ειρκτή*».¹³

Ο **Foucault** στον πρώτο τόμο της *Ιστορίας της Σεξουαλικότητας* αναφέρεται όπως έχουμε δει σε μια «*άλλη οικονομία των σωμάτων και των ηδονών*» ως δυνατό ορίζοντα μιας διαφορετικής πολιτικής. Ο Agamben μας επιστρά την προσοχή: όπως συμβαίνει με την έννοια της σεξουαλικότητας, έτσι και η έννοια του «*σώματος*» «*εγκλείεται πάντοτε σε έναν μηχανισμό της εξουσίας. Είναι, μάλλον, πάντοτε βιοπολιτικό σώμα και γυμνή ζωή, και τίποτα σε αυτό και στην οικονομία της απόλαυσής του δεν φαίνεται να μας προσφέρει ένα σταθερό έδαφος ενάντια στις αξιώσεις της κυρίαρχης εξουσίας*». Απεναντίας, στην ακραία μορφή του το βιοπολιτικό σώμα της Δύσης (η πιο πρόσφατη ενσάρκωση της ζωής του homo sacer) παρουσιάζεται ως ένα κατώφλι απόλυτης αδιακρίσιμης μεταξύ δικαίου και γεγονότος, κανόνα και βιολογικής ζωής.

(Πηγή: Η πολιτική του M.Foucault, <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/21785>)

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

⁸ Με τον όρο «*μορφή-της-ζωής*» εννοείται μια ζωή που δεν μπορεί πλέον να διαχωριστεί από τη μορφή της, μια ζωή στην οποία δεν είναι δυνατόν να απομονωθεί κάτι σαν και αυτό που είναι η «*γυμνή ζωή*» (Giorgio Agamben: *Η Μορφή-της-Ζωής*, εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα 2002-03, σελ. 5).

⁹ Ο φασισμός και ο ναζισμός αποτελούν δύο κινήματα “βιοπολιτικά” με την κυριολεκτική σημασία του όρου.

¹⁰ Robert Antelme, 1947 (παρατίθεται από τον Agamben, σελ. 30).

¹¹ Giorgio Agamben: *Homo Sacer*, εκδ. Scripta 2005, σελ. 31.

¹² Βλπ. Carl Schmitt: *Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία της κυριαρχίας*, επιμέλεια-μετάφραση Παν. Κονδύλης, Λεβιάθαν 1994.

¹³ Giorgio Agamben: *Homo Sacer*, εκδ. Scripta 2005, σελ. 44. (Αναλυτικά για το στρατόπεδο ως βιοπολιτικό παράδειγμα της νεωτερικότητας: 3^ο μέρος, σελίδες 189 έως 275).